

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLIII. évf.

Januarius—Februarius.

1-ső füzet.

A pápaság és a modern katholicismus.

A pápaság középkori intézmény és bezárt rendszer. Nagy hatalom a multban és uralkodó ma is sok ezer lélek felett. Sőt a socialistikus pártoknak minden hatalom, minden tekintély ellen irányzott törekvései és a társadalmi élet minden viszonyára nézve megindított gépies egyenlősítői mintha a pápaság számára növelnék most a tért, hatalmának kiterjesztésére. De gondolkozó, a jelen pillanaton túltekintő hű keresztény katolikuskok aggodalommal vannak a jövőt illetőleg eltelve; mert ha egyes jelenségek nemleges alakban kedvezőknek is látszanak a pápaságra nézve, de sokkal számosabbak az olyan körülmények, a melyek helyzetét a jövőben kétségessé teszik. Ott áll az újkori miveltség tényleges nagyszerűségeivel, e folyton előrehaladó tudományal, e tudomány-terjesztette tisztább ismeretekkel, homálytalanabb világossággal, magáról a vallásról, a kereszténységről magasabb, szellemibb felfogással. És a pápaság e miveltségen kívül vagy azzal szemben . . .

Magatartása a legsajátosabb és abból a legkülönösebb helyzetek származnak. Az utóbbi kétszáz évben a pápaság történelmében két ellenkező dolog találkozik össze ismételtén. Minden ténynyel, mely győzelmét, hatalmának növekedését jelenti az egyházban, egy másik tény jár együtt, mely befolyásának csökkenésére mutat az államban, a gondolat világában s a polgári életben. Mikor Rómában csalhatatlanságát, dogmatikai istenítését kimondják, ugyanakkor eltűnni látja a világ a pápaság világi hatalmának utolsó nyomait is; mikor felmagasztaltatik a főpap, ugyanakkor megsemmisül benne a világi fejedelem.

Ez egymással ellenkező két dolognak összetalálkozása ugyanegy okból származik, a természetfeletti tekintély és a theokratia elvéből, mely a mikor teljes hatalmat biztosít a

vallási dolgokban, ugyanakkor folytonos fenyegetést foglal magában a világi hatalmak függetlensége, a nemzetek szabadsága ellen. Azok a nemzetek, melyek schismatikuskok, a pápától elszakadtak, minthogy független vallási és erkölcsi életük van, nem érezték szükségét annak, hogy Rómával benső összekötetésben maradjanak; a melyek pedig katolikusok maradtak, folytonos összeütközésben állanak vele és erejüket épp oly szakadatlan, mint teljesen eredménytelen izgalmakban emésztik.¹

Az 1864-iki Syllabussal a pápaság nyilván hadat izen a gondolatszabadságnak és az egész újkori műveltségnek. Két irányzat, két egymásba nem olvasható elv áll itt egymással szemben. Az újabbkori műveltség elve: az ész és lelkiismeret önállósága, következésképp a nemzetek önkormányzata és a bölcsesség, művészet és tudomány függetlensége. Ez elv az intézmények és törvények fokozatos átalakítását kívánja és a szellem felszabadítását az egyházi és úgymondott természetfeletti gyámkodás alól. A pápaság theokratikus elve pedig tiltakozás mindez ellen, korlátozása a szellemek hatalmának, megakadályozása minden haladásnak.

Ez ellenkezés a róm. kath. egyház kebelében nyomasztóan hatott. Azért az ellenkezésnek a megszüntetésére egy theologikus iskola alakult a múlt század végén, a modern katholicismus.

A modern katholicismus álláspontja: meg kell különböztetni az újabbkori műveltség elvét és annak tévedéseit és káros következményeit. Az egyház az előbbit nem kárhoztatja, hanem csakis az utóbbiakat. Végre is e műveltség keresztény eredetű; keresztény vágyai által, keresztény a jog tisztelete, az egyenlőség kívánása és a testvériség érzete által. Miért kellene mindig háboruszkodni? Kétségtelenül az egyház nem fogadja el mint vallási dogmát a lelkiismeret szabadságát, a polgárok és pártoknak a törvényelőtti egyenlőségét; de elfogadja ez elveket, mint a természeti és polgári rend elveit. Az egyház maga nem kíván más jogot igénybe venni, csak a mely minden polgárral közös, nem akar másképpen, csakis a megnyerés, reábeszélés által diadalmoskodni. Tehetik, hogy ne fogadják el az igazságot, a melyet tanít; az egyház csakis a prédikálás szabadságát kívánja.

¹ V. ö. A. Sabatier: Les religions d'autorité et la religion de l'esprit 242. lap.

Ez elméletnek következménye, hogy a róm. katolikus egyház lemond arról, hogy a világi hatalom felett uralkodjék, hogy arra törvényeket parancsoljon. Mint minden más vallási vagy böleselmi társaság, csak a közjogra, a szabad véleménynyilvánítás és szabad verseny jogára támaszkodik. Megelégszik azzal, hogy a legrégebb és a legjelentékenyebb az egyházak közt és eltüri maga körül más egyházaknak létezését. Nem kívánja azokat másképpen, csakis az ész erejével legyőzni. Elismeri, hogy a róm. kath. egyház maga is csak egy felekezet, egyike a történelmi kereszténység számos formáinak, melyek közül az embernek joga van bármelyiket választani.

A pápaság azonban eleitől kezdve távol tartja magát a modern katholicismus képviselőitől. Érzi, hogy nem korlátozhatja magát a nélkül, hogy le ne mondjon. Érzi, hogy a szabadelvű katolikus irány tagadását foglalja magában annak az elvnek, melyen az egész pápai rendszer nyugszik. Nem is mulasztja el, hogy a szabadelvű törekvéseket minden újabb esetben ne kárhoztassa. És a mikor a francia és amerikai szabadelvű róm. katolikus mozgalmak nagyobb mérveket öltenek, 1907-ben, Syllabust ad ki a modern katholicismus ellen.

A pápaság tehát továbbra is fentartja igényeit. De ezzel nem változtathatja meg azokat a körülményeket, a melyeknek valósága politikai és tudományos tekintetben ránehezedik.

Dogmává emeltetvén, a pápaság csak metaphysikai hatalom. Kétségtelen, hogy még sokáig fog nagy kiváltságot élvezni és szava még sokáig fog nagy súlylyal esni a nemzetek politikai tanácsába. De a szentszék diplomatiája, melylyel ezt gyakorolja, mennyire más ma, mint régen; mennyire megváltozott az idő VII. Gergely és III. Ineze pápasága óta. Mily más ma a pápa viszonya a német császár és az angol királyhoz. A kiátkozásnak akkor hatalmas fegyvere ma széttörve. Róma menydörgése ma nem hangzik messze s nem visz egy uralkodót se Canossába.

A kérdés mindennap szűkebbre szorul a pápaságra nézve. A pápa Rómában székel, de helyzete, hogy nem király többé és alattvaló se tud lenni. És tekintélye? A katolikus egyház minden államban szembe találja magát a polgári és politikai törvényekkel, a melyeket megtámadni nem tud nyiltan, sem elfogadni őszintén. Végzetszerűen lebeg a közt, hogy hozzájáruljon-e vagy ne járuljon? Nem tudván magát sem az egyikre,

sem a másikra elhatározni, kényszerülve van arra, hogy tiltakozva magát megadja.

A gondolat világában is ily nyomott a helyzete. Tekintélytheológiája vagy megtagadja a böleselmi megvitatást, vagy helyet ad annak. Ha megtagadja, önmaga zárja ki magát arról a térről, hol ma a különböző vélemények egymással szemben szabadon harezolnak és diadalt aratnak és így a tudomány részéről nem nyer mást, csak megvetést és foledést. Ha pedig helyet ad, akkor kárhoyztatás éri, hogy az észit itélőbiroul elismeri, s akkor dogmája a külső és természetfeletti tekintélyjellegétől megfosztva csak egyike lesz azoknak a különféle kérdéseknak, melyek az emberi szellemet a természettudományban, a vallások történelmében és a böleselemben foglalkoztatják.

A modern katoolikusok ez utóbbi útát választották. A természetfeletti, az abszolút köréből nem tartózkodnak lehozni a dogmát az emberi eszmék és dolgok természetes folyamába. Nem tartózkodnak alávetni tudományos megvitatásnak; készek módosítani, megújítani a hitformákat, mert meg akarják menteni a vallási lényezet; együtt akarnak haladni a természeti és történelmi tudományyal és a vallást műveltségi tényezőnek megtartani. A pápaság az 1907-iki Syllabussal a természetfeletti körébe huzódik fel, tiltakozva az ellen, hogy „az egyház a természeti és theologiai tudományok fejlődése iránt ellenséges indulattal viseltetnék“ (Syl. 57. p.) s ugyanakkor kárhoyztatva a modern kath. írók műveiben foglalt tudományos vizsgálódáson alapult összes theol. nézeteket.

De hiába hivatkozik a pápaság természetfeletti czimre, hiába a merev magatartás, az elszigeteltség. A tudomány folyamai tovább haladnak s a kárhoyztatás odadobott kövei nem fogják azokat útjokban feltartóztatni. Az emberi ész vizsgálni fogja a szentirati szövegeket és felfedi azoknak mivoltát és alkot a dogmáknak új formákat. A pápaság történelmi fejlődésből állott elé és annak a törvényeinck van alávetve. A nagy római birodalomban se gondol a caesarok környezete mást, mint hogy uralmuk örökkétartó lesz a világon. De a történelmi fejlődés saját benső törvényeit követi. Hogy a pápaság intézménye a Krisztustól és az apostoloktól származik, mi több történelmi valósága van ennek, mint annak a felvételnek, hogy a caesarok családja Aeneas véréből ered? Költői ékitések ezek a gépen,

mely az emberi dolgok vonatát mozgatja, de nem pótolhatják a belől levő gőzt, mely a mozgást létrehozza, sem azzal nem vehetők egynek. A gép kerekei forognak az ismeretlen jövő felé és a világ ábrázata megújul.¹

A katolicismus mystikus lelkesülésnek és hősiességnek a forrása, mit nem feledhetnek azok a lelkek, melyek abban növekedtek; de egyszersmind érezniök kellett azt is, hogy a katolicismus hierarchiájával a lelkiismeret elnyomója, minden önkéntes és szabad ihletnek ellensége, s a gondolatot régi dogmákba lánczolja le s az erkölcsi életet a gyermekkori vallásosság gyakorlataiba. Pedig úgy látják, hogy a vallás ereje nem függ a papság mozdulatlanságától, mert a hit előbb létezett, mint a hitrendszer, a vallás előbb, mint a papság; a papság függ a vallástól és nem megfordítva.

A tekintélyelvre nézve pedig, hogy nem nélkülözheti egy vallás se azt, de különbség van a között a tekintély-elv között, mely természetes, jogosult, mely egy vallási társaságban magától keletkezik és a dogmatikai elv között, melylyel természetfelettivé, abszolúttá teszik a tekintélyt, az alatt az ürügy alatt, hogy erősítik.

Elismerik, hogy az egyház a középkorban jóltevője, nevelője volt a népeknek s tekintély-elve elvitathatlan volt, mert küldetése nem volt bevégezve. De ily tekintély-elv csak addig tarthat érvényt, míg az ember felnőtt korba jut. Ekkor megváltik a tekintély gyámkodásától, hogy a lelkiismeret önállóságára emelkedjék.

A pápaság a tekintély-elvet továbbra is a természetfelettséggel akarja megőrizni. Az igazságot magának akarja alárendelni, a helyett, hogy magát az igazságnak szentelné. Nem szolgálja, hanem ura akar annak lenni. Így az egyház nem követheti a szellemek evolutioját, hanem folytonos ellenmondásban van azzal. A tekintély formák, melyek a gyermekkori, kevésbé fejlett emberiséghez találtak, nem alkalmasak a felnőtt, felvilágosult emberiség számára. A lelkiismeret és a hagyomány közt az összeütközés folytonos... Ezt akarták a modern katolicismus képviselői az Istenről, a teremtésről, a kijelentésről, a megtestesült Ige személyéről és a megváltásról szóló dogmák

¹ V. ö. A. Sabatier: Les religions d'autorité 249. l.

reformálásával megszüntetni. A pápaság kárhozzátással sújtotta, eszméiket „elvetendőknék“ ítélte.

De a modern katholicismus, a melynek már egész irodalma s a szabad országokban gyülekezetei vannak, nem fog megsemmisülni. A pápaság, mely már magába nyelte a püspökök tekintélyét, a conciliumok, a hagyomány, az egyház tekintélyét, ott lesz Rómában az összesített theokratikus tekintélyelv egyedülies szédületes magaslatán, a modern katolikusok pedig lent a földön ama nyílt mezőkön, hol más keresztény és honfi társakkal együtt a lelkiismeret tekintély-elve alatt a nemzetek jövőjéért s az emberiség előhaladásáért munkálhatnak.

PÉTERFI DÉNES.

Tanulmányok Luther irataiból.

IV.

Az egyház babyloni fogságáról.¹

Jézus tanításainak központja és lényege istenországa. Ez nem látható közösség, nem külső alapokon nyugvó birodalom, hanem a szó igazi értelmében vett erkölesi ország. Tagjait nem külső cselekedetekből, nem is bizonyos látható formák gyakorlásából, nem is valamely közös hitvallás elfogadásából lehet fölismerni, hanem érzületükről, akaratuknak jóságáról, szívének tisztaságáról. Ez országban nincsen semmi közvetítő hatalom. Itt az ember maga minden. A saját akaratán kívül senki sem lehet az erkölesi ország polgára, de erős akarattal mindenki megszerezheti azokat az előnyöket, melyeket tagjainak biztosít. Ilyenszerű rajzát látjuk mi istenországának azokban a gyönyörű példázatokban, melyeket Jézus különböző alkalmakkor erre vonatkozólag mondott s a melyek tanításának legszebb és legeredetibb részét alkotják.

Nem állítjuk, hogy a vallás általában minden külső forma nélkül is virágozhatik. A nélkül, hogy a külső szertartások a vallás lényegéhez tartoznának, olyan tényezők, melyek a vallás életére, gyakorlati nyilvánulására megkivántatnak. Azt nem mondjuk, hogy a Jézus vallása ama tisztán erkölesi alapokon, minden külsőség és szervezet nélkül kiállotta volna az idők viharait s a világ egyik leghatalmasabb történelmi tényezőjévé lett volna. De már azt igen is állítjuk, hogy az egyház midőn a különböző irányokkal és áramlatokkal folytatott harczaiban minden sulyt a szervezetre fektetett s a lényegét a külsősé-

¹ Dr. Luther Márton művei. Kiadta a Luther-társaság. Sajtó alá rendezte dr. Masznyik Endre, II. k., 122. s köv. I. Pozsony 1905.

I—III-at I. Kor. Magv. 1907. évf.